

Депортація чеченців та інгушів

23 лютого 1944 року почалась депортація з батьківщини чеченців та інгушів, в ході якої кілька сотень тисяч осіб, від немовлят до літніх людей, без жодних засобів для існування товарними вагонами були вивезені в Казахстан і Киргизстан.

ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО

Віктор Крупина

Після початку Другої світової війни радянське керівництво почало масово застосовувати депортації як метод національної політики. За постановою Раднаркому СРСР від 5 листопада 1939 року у східні райони СРСР у I-у кварталі 1940 року було вивезено із західноукраїнських земель 90 тисяч осіб, головним чином польських осадників, а в квітні - колишніх польських офіцерів та вищих чинів державного апарату. Аналогічні події відбувались у республіках Балтії, щойно окупованих СРСР.

З початком Радянсько-німецької війни під загрозою виселення опинилися цілі народи, визнані нелояльними потенційно. Зокрема, у II половині серпня 1941 року з Криму в Орджонікідзевський (нині - Ставропольський, РФ) край було депортовано майже 60 тисяч німців та членів їхніх родин, а з Поволжя, де була ліквідована німецька автономія, - у Комі, на Урал, Сибір та Алтай ще 367 тисяч. Як представники союзних до Німеччини країн з місць постійного проживання були депортовані також фіни, мадяри і болгар.

Чечено-Інгушська автономія, утворена 15 січня 1934 року об'єднанням Чеченської та Інгушської автономних областей, з наданням 5 грудня 1936 року їй статусу республіки, ще з часів заснування докучала Москві антирадянськими проявами, для придушення яких використовувались війська НКВС. Після початку війни повстанський рух активізувався - станом на серпень 1942 року на території Чечено-Інгушетії діяли 37 повстанських загонів, кожен з яких нараховував від 60 до 100 осіб, а до першої половини 1943 року, коли вже фронт відкотився від Закавказзя далеко на Захід, їх кількість зросла до 52-х загонів.

Станом на 1939 рік населення Чечено-Інгушської Автономної республіки складало 697 009 осіб. У січні 1944 року як таких, що підлягають депортації, на облік було взято 459 486 осіб

Дестабілізація ситуації в регіоні вимагала рішучого втручання влади, а відсутність можливості покарати винятково учасників антирадянського підпілля дала підстави владі застосувати принцип колективної відповідальності. На початку 1944 року під приводом проведення гірських маневрів у зимових умовах в Чечено-Інгушській АРСР були розквартировані війська НКВС. Попри проведення деяких відволікаючих "тактичних навчань", чутки про справжню мету їх прибуття доходили до населення.

31 січня 1944 року Державний комітет оборони ухвалив дві однойменні постанови "Про заходи з розміщення спецпоселенців у межах Казахської та Киргизької РСР", які, не згадуючи чеченців та інгушів, визначали кількість осіб, що підлягали депортації (490 тисяч) та деталізували заходи з проведення виселення. 22 лютого 1944 року нарком внутрішніх справ СРСР Лаврентій Берія, який особисто керував реалізацією запланованих заходів, віддав останні вказівки місцевим керівникам, котрі **23 лютого** розпочали депортацію чеченців та інгушів.

«Сьогодні 23 лютого на світанку почали операцію з виселення чеченців та інгушів. Виселення проходить нормально. Пригод, що б заслуговували на увагу,

*немає. Мали місце 6 випадків спроб до спротиву з боку окремих осіб, що припинені арештом або застосуванням зброї. Із запланованих до вилучення у зв'язку з операцією осіб арештовано 842 особи. На 11 год. ранку вивезені з населених пунктів 94741 ос., тобто понад 20% тих, хто підлягає виселенню, завантажено у залізничні вагони з цієї кількості 20023 особи» - **Доповідна записка в Державний Комітет Оборони Наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берія, 23 лютого 1944 року***

Спочатку було виселено 391 730 осіб з низових та передгірських районів, станом на 29 лютого їх кількість сягла 478 479 чоловік (у т.ч. 387 229 чеченців та 91 250 інгушів). Було також заарештовано 2016 осіб "антирадянського елементу". Операція в основному завершилася 29 лютого, хоча погіршення погодних умов подекуди затягнуло її до 2 березня. Загалом, у лютому-березні 1944 року на постійне місце проживання у Казахську та Киргизьку РСР було переселено 496 460 чеченців та інгушів; частина депортованих була розміщена в Ярославській, Івановській та Костромській областях центральної Росії.

Близько 2213 осіб переховувалися від депортації у горах, проте були виявлені і покарані у 1948 році.

*«У переповнених до межі "телячих" вагонах, без світла і води, майже місяць слідували ми до невідомого місця призначення... Пішов гуляти тиф. Лікування ніякого, йшла війна... Під час коротких стоянок на глухих безлюдних роз'їздах біля потягу у чорному від паротяжної кіптяви снігу ховали ми померлих...» - **Зі спогадів завідувача відділом Північно-Осетинського обкому КППС інгуша Х.Арапієва***

Указ президії Верховної ради СРСР від 7 березня 1944 року "Про ліквідацію Чечено-Інгушської АРСР та про адміністративний устрій її території" пояснював причини депортації чеченців та інгушів фактами їхнього масового співробітництва з нацистами, переходами на бік ворога, антирадянською діяльністю, хоча ця територія жодного дня в окупації не була. Він передбачав ліквідацію Чечено-Інгушської АРСР, частина території якої передавалась сусіднім адміністративним одиницям, зокрема Дагестану, Грузії, Північній

Осетії і Ставропольському краю. У місцях вселення поселенцям мали надати землю та державну допомогу з господарського облаштування. Депортовані отримували статус спецпоселенців, що обмежувало їх свободу пересування, та розміщувалися переважно у сільській місцевості поруч з місцевим і російським населенням у малопридатних для життя приміщеннях.

16 липня 1956 року указом президії Верховної Ради СРСР чеченці та інгуші були зняті зі спецпоселення, проте держава відмовлялася повертати їм майно та забороняла повертатися на батьківщину. 9 січня 1957 року Чечено-Інгушська АРСР була відновлена, а заборона на повернення додому - скасована. До 1963 року до рідних місць повернулося 468 тисяч з 524 тисяч осіб, що проживали у Казахстані та Киргизстані.